

Til statsminister Jonas Gahr Støre og
Finansminister Trygve Slagsvold Vedum

Deres ref.:

Vår ref.:

Dato: 25.8.2022

YS' forventninger til Statsbudsjettet 2023

Yrkesorganisasjonenes sentralforbund (YS) vil med dette gi noen innspill til statsbudsjettet for 2023.

Vi trenger et ansvarlig budsjett og nytenking om inndekningen

Den økonomiske situasjonen preges på samme tid av kraftig oppgangskonjunktur og prispress, og av energikrise og fare for et internasjonalt tilbakeslag. Høye priser på energi og andre varer samt stigende renter slår inn på kostnadssiden for bedrifter og husholdninger, og bremser både investeringer og forbruk. Stigende priser på mat, bensin og andre varer utgjør en betydelig belastning for våre medlemmers økonomi.

Som oljeeksportør drar Norge nytte av høye petroleumspriser, og det er forventet at oljeinvesteringene vil ta seg betydelig opp neste år. Det vil gi sterke vekstimpulser inn mot norsk økonomi. I lys av at arbeidsmarkedet ventes å være stramt også neste år, er det viktig at offentlig pengebruk ikke forsterker presset i økonomien. For YS' medlemmer utgjør høyere renter den største trusselen mot kjøpekraften. Oljepengebruken må derfor være ansvarlig.

Samtidig er det behov for økte bevilgninger på mange områder. YS mener at budsjettet må innrettes slik at man ivaretar hensynet til arbeidslinja og rettferdig fordeling. Økt skatt på immobilt skattegrunnlag, som grunnrente fra oppdrettsnæringen eller eiendom, bør være aktuelle inndekkingsforslag. Et ekspertutvalg foreslo i 2019 en grunnrenteskatt i havbruk som anslagsvis ville gitt 7 mrd. kroner i økte skatteinntekter årlig. I lys av utsikter til strammere budsjetter framover og økte behov på mange områder, vil det være naturlig å se nærmere på dette forslaget.

YS minner om regjeringens ambisjon om å doble fagforeningsfradraget, og om å erstatte avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen (ABE) med mer målrettede effektiviseringstiltak. ABE-kuttene virker ikke etter hensikten, og har ført til at enkelte virksomheter har måttet kutte i personell og begrense tjenestetilbudet. Omstillinger og effektivisering i offentlig sektor må skje gjennom et velfungerende partssamarbeid.

Et stramt arbeidsmarked, men fortsatt mange utenfor

Arbeidsledigheten er nå på det laveste nivået siden før finanskrisen. Sysselsettingsandelen er betydelig høyere enn før pandemien, til tross for at vi fortsatt har lavere arbeidsinnvandring enn før

pandemien, og til tross for at aldringen av befolkningen gjør det stadig tyngre å holde sysselsettingsandelen oppe. Flere unge og bosatte innvandrere har kommet i arbeid.

Dette er en gledelig utvikling, samtidig som fortsatt oppgang forsterker problemene bedriftene har med å finne kvalifisert arbeidskraft. I NAVs bedriftsundersøkelse våren 2022 estimeres det en mangel på arbeidskraft på 70 000 personer, mens statistikk fra SSB viste at det var over 100 000 ledige stillinger i første kvartal i år. Mangelen på arbeidskraft ser ut til å være særlig stor innenfor overnatting og servering, bygg og anlegg og helse- og omsorgstjenester.

Arbeidskraftreservene vi nå har, består av flere ulike, mindre grupper: personer som jobber ufrivillig deltid, personer som ønsker å jobbe men ikke søker jobb aktivt eller ikke er tilgjengelig for å starte i jobb umiddelbart (skjult ledige), permitterte og arbeidsledige, delvis ledige og personer på helserelaterte ytelser som ønsker og kan jobbe noe. Jo flere av de ordinært ledige og andre som er enklere å mobilisere inn i arbeid som kommer i jobb, desto mer avhengig blir vi av å få personer som står lengre fra arbeidsmarkedet, inn i jobb. Det vil typisk kreve en mer intensiv innsats enn tiltakene man setter inn overfor ordinært ledige. NAV må være godt dimensjonert for denne oppgaven.

Situasjonen i arbeidsmarkedet kan tale for å styrke tiltakene rettet mot personer utenfor arbeidsstyrken, særlig personer på helserelaterte ytelser. YS mener derfor det er på tide å iverksette forsøk med en mer arbeidsorientert uføretrygd, slik et flertall i sysselsettingsutvalget foreslo.

Helse- og omsorgssektoren sysselsetter svært mange, og det er også her det mangler mest arbeidskraft målt i antall personer. Dette behovet vil trolig øke kraftig framover, jf. Meld. St. 14 (2020-2021) Perspektivmeldningen 2021. YS mener arbeidskraftsbehovet må løses gjennom et sett av virkemidler, blant annet flere heltidsstillinger, god bruk av teknologi og generelt aktiv kompetanse- og arbeidsmarkedspolitik. I tillegg vil bedre oppgavefordeling mellom ulike yrkesgrupper blant annet i helsetjenesten, for eksempel ved større bruk av helsefagarbeidere, kunne bedret personellsituasjonen i denne sektoren. Det er også et problem at offentlig sektor som arbeidsgiver ikke i stor nok grad deltar i inkluderingen av personer som står utenfor arbeidslivet, blant annet på grunn av rigide kvalifikasjonskrav. Det bør for eksempel være mulig å se på økt bruk av lønnstilskudd i kommunale og statlige stillinger.

Kompetanse

Regjeringen har høye ambisjoner på kompetanseområdet. Arbeidslivet står overfor store omstillingsbehov i takt med at blant annet digitalisering og det grønne skiftet stiller nye krav til arbeidstakerne. Det må holdes høyt tempo i arbeidet med kompetansepolitikken framover, fra grunnskolen til livslang læring.

Mange voksne har behov for mer kompetanse i møte med omstillinger, og en del av de sysselsatte mangler formelle kvalifikasjoner i den jobben de har. Løsningen på dette kompetansegapet ligger i læring gjennom arbeidsplassen. Vi trenger ordninger som bidrar til å redusere den økonomiske byrden for den enkelte arbeidstaker, og i tillegg bidrar til at den enkelte får tid og anledning til å heve egen kompetanse. YS mener det bør opprettes et kollektivt kompetansefond for etter- og videreutdanning, til støtte for kompetansetiltak i regi av virksomhetene og partene i arbeidslivet. Alle partene må involveres i utformingen av finansieringssystemer for kompetanseutvikling.

YS mener også det bør innføres et forbedret og nasjonalt system for realkompetansevurdering. Befolkningen har langt mer kompetanse enn det som kan dokumenteres gjennom vitnemål fra formell utdanning. Det er viktig å få et system der denne kompetansen kan kartlegges og dokumenteres. Dette gir den enkelte bedre innsikt i egen kompetanse og vil kunne åpne nye veier for karriereendring/jobbskifte. Det vil være en stor hjelp for arbeidsgivere når de søker ny arbeidskraft. Og det vil være et godt hjelpemiddel i omstillingsprosesser, både de akutte og de mer langsiktige.

Et godt og anerkjent system for realkompetansevurdering vil også være et godt hjelpemiddel i arbeidet med livslang læring. Det kan åpne for en bedre vurdering ved opptak til utdanninger på alle nivåer i utdanningssystemet, og for riktig innplassering slik at reell kompetanse blir verdsatt og at videre opplæring og utdanning bygger på dette. Dette vil være et godt incitament for flere til å videreutvikle sin kompetanse, og en stor økonomisk gevinst for både individ og samfunn.

De siste årene er det satt i gang bransjeprogrammer for kompetanse innenfor en rekke bransjer. Det startet med utprøving innen to bransjer med en tidsavgrensning på to år. Under pandemien ble bransjeprogram tatt i bruk i flere bransjer som var sterkt rammet, og det er også kommet til et program etter pandemien. Spesifikke utdanningstilbud tilrettelagt for den enkelte bransje er gode og målrettede tiltak og et godt bidrag innen satsning på livslang læring. Det bør legges til rette for ytterligere utbygging og flere bransjeprogrammer. Igangsatte bransjeprogram som har vært vellykkede og som er innen bransjer der det fortsatt er behov og etterspørsel må videreføres. Det er viktig at igangsatte programmer ikke bygges ned eller avsluttes.

Med økt sysselsetting og stor mangel på arbeidskraft i mange bransjer har mange arbeidsgivere vært nødt til å ansette personer uten de ønskede formelle kvalifikasjonene for jobben, eksempelvis fagbrev. I denne situasjonen bør man se på om ordningen med fagbrev på jobb bør styrkes.

Samfunnssikkerhet og beredskap

Med krigen i Ukraina står vi overfor en ny sikkerhetspolitisk situasjon i Europa og i våre nærområder. Sikkerhet, forsvar og beredskap må løftes høyere på den politiske dagsordenen, og forsvarsevnen må styrkes. YS er glad for den høyere prioriteringen av samfunnssikkerhet og beredskap som ble påbegynt i 2022, men vil understreke at opptrappingen må fortsette i årene fremover.

Beredskap er å være forberedt på ulike kriser eller hendelser som kan oppstå, og som kan true liv, helse, miljø eller andre viktige samfunnsverdier. Det å være forberedt på slike hendelser kan gjøres på ulike måter og med ulike kostnader. Kostnadene må veies opp mot risikoen for de ulike hendelsene og konsekvensene av at de inntreffer.

YS har i flere år tatt til orde for sterkere beredskap, og er fornøyd med at det er satt ned en totalberedskapskommisjon. Det er behov for å gjennomgå og utrede tidligere vurderinger av forsvars- og sikkerhetspolitiske situasjonen i Norge, samt det nordiske og europeiske samarbeidet på flere områder, inkludert energi og matsikkerhet.

Styrkingen av norsk beredskap i årene fremover er på mange områder avhengig av vårt samarbeid med EU. Samarbeidet med EU på legemiddelområdet og levering av vaksiner er et eksempel på hvor viktig dette samarbeidet har vært på helseområdet.

Norge vil som en liten økonomi i praksis alltid være avhengig av handel for å skaffe oss det vi trenger. Dersom de tendensene til deglobalisering og regionalisering vi ser nå vedvarer, betyr dette at Norge

kan bli mer avhengig av handel med andre europeiske land og eventuelt Nord-Amerika. Disse områdene er i dag nettoeksportører av matvarer. Dette må tas inn i betraktning når man vurderer matvaresikkerhet i Norge.

Samtidig går flere land rundt oss mer i retning av selvforsyning og lagerhold, og noen har møtt utsiktene til matkrise i kjølvannet av Ukrainakrigen med eksportforbud av matvarer. Disse tendensene må nødvendigvis også få konsekvenser for hvordan Norge forholder seg til beredskap på kort sikt. Det vil være behov for innkjøp og etterfylling av beredskapslagre og materiell til bruk av forsvaret og i beredskapssammenheng.

På kort sikt mener YS at det er viktig at vi nå sikrer NAV, helsevesen, utdanningssektoren og norske kommuner tilstrekkelig ressurser til å håndtere mottak og bosetting av flyktninger fra Ukraina. Arbeidet rettet mot menneskehandel, organisert kriminalitet og arbeidslivskriminalitet må også styrkes.

Tilsvarende er det viktig å møte det digitale trusselbildet med effektive tiltak. Digital kriminalitet blir mer organisert og profesjonalisert. Man ser at blant annet nettverksoperasjoner fra andre stater, løsepengevirus, og angrep på sårbare punkter i digitale verdikjeder er aktuelle trusler for Norge. Det har vært en markant økning i antall operasjonelle hendelser i 2021. EU-kommisjonen arbeider kontinuerlig med å etablere felles tiltak for å bedre cybersikkerhet og informasjonssikkerhet, et arbeid også Norge bør støtte opp om.

Kommuneøkonomi

Kommunesektoren står overfor store og voksende oppgaver, og er en svært viktig brikke i å styrke beredskapen innen blant annet brann og helse. Oppgavene med bosetting av flyktninger fra Ukraina, skaffe barnehageplasser og tilby utdanning og primærhelsetjenester tilfaller kommunesektoren, og kommunene stod også i første linje under pandemihåndteringen. Framover bør vi være oppmerksomme på senvirkningene av koronapandemien, med vekst i unge med oppfølgingsbehov etter isolasjonen. Et voksende antall eldre som trenger kommunale tjenester vil sette kommuneøkonomien under sterkt press i årene som kommer, samtidig som primærhelsetjenesten allerede har kapasitetsutfordringer. Med strammere prioriteringer framover kan det være fare for at kommunene ikke klarer å møte sine forpliktelser innenfor barnehage og skole, herunder å rekruttere og beholde kvalifisert arbeidskraft på oppvekstområdet. Regjeringen må gjennom statsbudsjettet bidra til at kommunesektoren har ressurser til å takle disse utfordringene.

Sykehusene

YS er bekymret for at økte kostnader til blant annet strøm skal gå ut over pasientbehandling. Sykehusene har også en viktig oppgave i å sikre beredskap, herunder ambulanseberedskap og korte responstider.

For det enkelte helseforetak er det utfordrende å ha det økonomiske ansvaret for bygg og nybygg. Helseforetakene oppfattes å være underfinansiert fra før, og når de er nødt til å sette av midler for å utvide eller bygge nye sykehus i tillegg så er det ingen tvil om at mange av helseforetakene sliter. YS oppfatter at mange sykehus ikke tilfredsstillt dagens standarder. Helseforetakene sliter med å kunne prioritere investeringer på bekostning av daglig drift, dvs. pasientene. I denne forbindelse kan vi også vise til at også Riksrevisjonen har stilt spørsmål med hvordan helseforetakene styrer for å kunne prioritere investeringer i bygg og utstyr. YS er opptatt av at investeringer er viktig virkemiddel for å

løse helseforetakenes oppgaver og dempe arbeidskraftbehovet i årene som kommer. Innovasjon og utvikling med bruk av ny teknologi, digitalisering og bruk av kunstig intelligens krever både nytenking og investeringer. Det bør legges bedre til rette for å prioritere investeringer uten at det går på bekostning av kortsiktig drift.

Kraftsituasjonen og forbedret strømstøtte

Tilgang til elektrisitet er et grunnleggende velferdsgode. Rikelig tilgang på fornybar kraft har vært et fortrinn for Norge i lang tid. YS vil at kraftproduksjonen skal være tilstrekkelig til at strømforsyningen til forbrukerne, inkludert næringslivet, blir god og sikker, og at vi i normalår skal en strømforsyning basert på fornybar, norsk kraft. I årene framover kan vi vente vekst i en rekke nye, grønne næringer, som batteriproduksjon og produksjon av grønt hydrogen. Denne nye industrien vil ha behov for mye kraft, og YS mener derfor det må legges til rette for utbygging både av produksjonskapasitet for strøm og utbygging av strømmett. Utbygging må skje raskt og uten ugrunnede hindringer, innenfor de rammene som settes av hensynet til naturverdier.

Det siste året har kraftsituasjonen i Norge vært ekstraordinær. Lite vann i magasinene kombinert med høye priser på gass, kull og CO₂-kvoter har bidratt til skyhøye strømpriser. Nedstengning av kjernekraftverk har også bidratt til prispresset.

På samme tid står både Norge og Europa overfor en enorm omstilling av energipolitikken i grønn retning. Norge, i samråd med EU, skal redusere klimautslippene med minst 55 prosent fra 1990-nivået innen 2030. Prising av utslipp og kvoteplikt er virkemidler i klimapolitikken som påfører de som forbruker fossile energikilder kostnader.

Krigen i Ukraina og sanksjonene mot Russland har gitt en brå dreining av energipolitikken i flere land, og Europas avhengighet av russisk gass skal nå reduseres så raskt som mulig. Sammen med ambisjonene i det grønne skiftet vil det gi knapphet på energi og høye priser i Europa i mange år fremover. Det vil også påvirke Norge, både ved å gi økte eksportmuligheter, men også ved å øke prisene på strøm for norske forbrukere og norsk næringsliv. Allerede før sist vinters hendelser lå det an til redusert kraftoverskudd innenlands i årene framover, blant annet som følge av elektrifisering og utbygging av ny industri.

En knappere energisituasjon både i Norge og ellers i Europa aktualiserer spørsmål om ny utbygging av kraft. Flere muligheter for lønnsom kraftutbygging blir ikke utnyttet i dag. I tillegg er det store uutnyttede muligheter for energieffektivisering og oppgradering av eksisterende vannkraftverk. YS mener ordningene for støtte til husholdninger til energieffektivisering og lokal kraftproduksjon som solcelleanlegg på tak må styrkes. Grunnrenteskattens nedre grense skaper også en terskeeffekt som hindrer samfunnsøkonomisk lønnsom oppgradering av vannkraft, jf. NOU 2019:16. Utbygging av vindkraft på land kan fremmes gjennom å skape fortgang i konsesjonsprosesser. For å fremme utbygging av havvind vil det trolig være nødvendig å legge til rette for at kraften fra slike prosjekter kan eksporteres.

Kraftutveksling med andre land har gitt dyrere strøm for forbrukerne, samtidig som kraftprodusentene har fått store inntekter. Dette gir en betydelig omfordeling innenlands. Selv om overskuddet i stor grad tilfaller fellesskapet gjennom skatteinntekter og utbytteinntekter fra statlige og kommunale kraftselskaper, beholder kraftkommunene en betydelig del av inntektene. Denne skjevfordelingen blir mer problematisk jo større kraftinntektene blir.

Normalt er det lønnsdannelsens oppgave å ivareta arbeidstakernes kjøpekraft ved prisøkninger. Men når økningene skjer brått, vil det ta tid før økningen blir kompensert gjennom lønnsøkninger. I tillegg rammes de med lav inntekt gjerne hardere av prisøkninger på nødvendighetsvarer enn de med høy inntekt, fordi en større andel av deres inntekter går til slike nødvendighetsvarer. Sterke og brå økninger i prisen på en nødvendighetsvare som strøm er derfor krevende for YS' medlemmer, og mer krevende for de med lavest lønn.

Strømstøtteordningen til husholdningene som ble innført høsten 2021 var riktig og nødvendig i den situasjonen som brått oppstod. Å subsidiere varer det er stor knapphet på, er likevel ikke bærekraftig over tid. Det hindrer markedet i å fungere effektivt, og gir en risiko for at krafttilbyderne øker sine marginer på skattebetalernes bekostning.

Med økende innslag av fornybar energi, som for eksempel sol- og vindenergi, vil det bli større svingninger i produksjonen og strømprisene i takt med svingende værforhold. Gitt at energisituasjonen trolig vil være utfordrende i flere år framover, vil det være nødvendig å se på tiltak for å ivareta forbrukernes interesser på en bedre måte enn i dag.

En eventuell fortsatt strømstøtte bør ta hensyn til det grønne skiftet, være sosialt rettferdig og forebygge brå og kraftige endringer i strømprisene. Strømstøtte gitt som kontantoverføring uavhengig av kraftforbruk vil ivareta insentiver til energieffektivisering, sørge for bedre balanse i kraftmarkedet og bidra til sosial utjevning.

YS viser også til vårt innspill til næringsministeren 12. august, der vi argumenterer for at eventuell strømstøtte til næringslivet bør gis i form av lån.

Tiltak for rimeligere transport

De høye drivstoffprisene utgjør en stor belastning for alle som bruker bil i yrkesutøvelsen. Blant YS' medlemmer gjelder dette blant annet budbilsjåførere, selgere mv. Statens satser for kjøregodtgjørelse strekker ikke lenger til for å dekke kostnadene ved bilbruk, og kjøregodtgjørelse etter statens satser gir med dagens kostnadsbilde ikke noen privat fordel. Skatteplikt på deler av kjøregodtgjørelsen er derfor urimelig og bør fjernes. Vi ser også at flere arbeidsgivere nå dekker mer enn statens satser. YS mener at kjøregodtgjørelse opp til 7,05 kroner bør være skattefri, som er beregnet kilometerkostnad for en bensinbil ifølge Opplysningsrådet for vegtrafikken.

I tillegg mener YS at arbeidsgiverbetalt sykkel eller kollektivkort bør fritas for skatt, slik at man gjennom dette også bidrar til å avlaste folk med de høye transportkostnadene.

Hovedregelen til Skatteetaten er at alle ytelser med økonomisk verdi som man får av arbeidsgiver, er skattepliktige. Dette gjelder blant annet kollektivkort som er betalt av arbeidsgiver og arbeidsgiverbetalt sykkel. Et unntak er parkeringsplass. Når arbeidsgiver stiller parkeringsplass ved arbeidsstedet til disposisjon for arbeidstaker, blir ikke dette skattlagt i praksis. Det gjelder også hvis arbeidsgiver leier parkeringsplassen eller hvis arbeidstakeren ikke har behov for bil i arbeidet/yrket.

YS har lenge satt spørsmålsteget ved at parkering finansiert av arbeidsgiver ikke skattlegges, mens kollektivkort betalt av arbeidsgiver regnes som skattepliktig inntekt. Ved å fritta arbeidsgiverbetalt sykkel og kollektivkort for skatt kan gjøre det mer attraktivt å kjøre kollektivt og/eller sykle til jobb. Det vil være et virkemiddel for å redusere biltrafikken i sentrumsområder som vil bidra til å kutte klimautslipp. Å tilrettelegge for at flere sykler til jobb er også et helsefremmende tiltak.

Med vennlig hilsen

Erik Kollerud

Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund - YS